

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

No 18_Νοέμβριος 2013

Κείμενο Πολιτικής

Η έρευνα και τεχνολογία
στην Ελλάδα, ως
εργαλείο εξόδου από την
κρίση:

Θέση ουσίας ή κενού
περιεχομένου;

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης
Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΛΙΑΜΕΠ **ΕΛΙΑΜΕΠ**

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

Copyright © 2013

Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Λεωφ. Βασιλ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα

Τηλ.: +30 210 7257 110 | Fax: +30 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ | www.crisisobs.gr | e-mail info@crisisobs.gr

All Rights Reserved

Η έρευνα και τεχνολογία στην Ελλάδα, ως εργαλείο εξόδου από την κρίση: Θέση ουσίας ή κενού περιεχομένου;

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

**Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης &
Δημόσιας Διοίκησης**

Ο Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης είναι Διδάκτορας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έλαβε Πτυχίο από το Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών και Μεταπτυχιακό Δίπλωμα από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών του ίδιου πανεπιστημίου. Ήταν υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) για μεταπτυχιακές σπουδές εσωτερικού και του έχει απονεμηθεί το Βραβείο Ευρωπαϊκών Μελετών από την Ελληνική Πανεπιστημιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Σπουδών. Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα και συνέδρια με αντικείμενο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη δημόσια πολιτική. Την περίοδο 2009-2011 διετέλεσε Ειδικός Σύμβουλος του Γενικού Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεών του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ιδρύματος..

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Λέξεις Κλειδιά:.....	4
Η έρευνα και τεχνολογία στην Ελλάδα, ως εργαλείο εξόδου από την κρίση: Θέση ουσίας ή κενού περιεχομένου;.....	5
Βιβλιογραφία	14
Το Παρατηρητήριο της Κρίσης.....	16

Η έρευνα και τεχνολογία στην Ελλάδα, ως εργαλείο εξόδου από την κρίση:

Θέση ουσίας ή κενού περιεχομένου;

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης

Περίληψη

Από τη δεκαετία του '80 και μετά τη θεωρητική τεκμηρίωση που παρείχαν τα μοντέλα ενδογενούς οικονομικής ανάπτυξης, έχει συγκροτηθεί και εμπεδωθεί μια διεθνής συναίνεση για την αναπτυξιακή σημασία της έρευνας και της τεχνολογίας. Το συγκεκριμένο κείμενο συμπληρώνει τις δημόσιες παρεμβάσεις που προκρίνουν την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία ως μέσα, στην περίπτωση της Ελλάδας, για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης. Μέσα από την ανάλυση συνθηκών που χαρακτηρίζουν την παραγωγή γνώσης στη χώρα, αλλά και τη δημόσια διοίκηση, εξετάζουμε αν η έμφαση στους συγκεκριμένους τομείς και μια ενδεχόμενη αύξηση της αντίστοιχης εθνικής χρηματοδότησης μπορούν να αξιοποιηθούν ως εργαλείο εξόδου από την οικονομική κρίση.

Λέξεις Κλειδιά:

Έρευνα και τεχνολογία, οικονομική κρίση, Ελλάδα, δημόσια πολιτική, στρεβλώσεις

Η έρευνα και τεχνολογία στην Ελλάδα, ως εργαλείο εξόδου από την κρίση: Θέση ουσίας ή κενού περιεχομένου;

Η συμβολή της γνώσης διά της έρευνας και της τεχνολογίας στην οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της παραγωγής μιας χώρας είναι ευρέως παραδεκτή σε θεωρητικό (Romer 1990, Grossman and Helpman 1991, Aghion and Howitt 1992) και πρακτικό επίπεδο (Guellec et al. 2001, OECD 2003). Στη διάρκεια των τελευταίων δυο τουλάχιστον δεκαετιών οι ευεργετικές συνέπειες των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (μεσο- και μακροπρόθεσμα) έχουν αξιοποιηθεί για την αντιμετώπιση της αναπτυξιακής στασιμότητας ή της ύφεσης που αντιμετώπιζαν ορισμένες οικονομίες, με την αναβάθμιση της αντίστοιχης δημόσιας πολιτικής στην εγχώρια πολιτική ημερήσια διάταξη (Κατσίκας και Ανδρέου 2012).

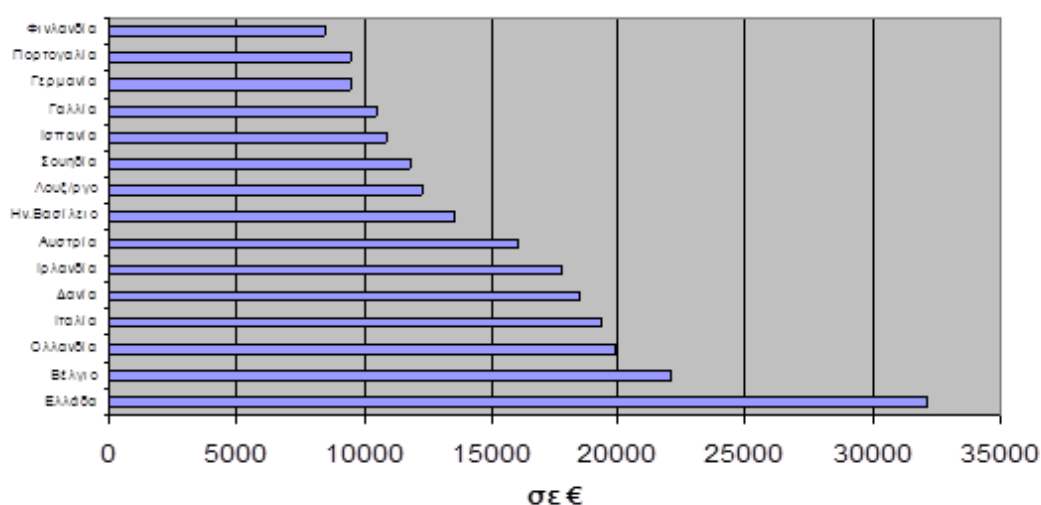
Από την πλευρά τους, διεθνείς οργανισμοί (ΟΟΣΑ, Παγκόσμια Τράπεζα) και υπερεθνικές οντότητες (ΕΕ) δίνουν επίσης ιδιαίτερη έμφαση στο συγκεκριμένο τομέα, συμβάλλοντας στη συγκρότηση και εμπέδωση μιας διεθνούς συναίνεσης για την αναπτυξιακή σημασία της έρευνας και της τεχνολογίας (Chrysomallidis 2010). Σήμερα, και ενώ η οικονομική κρίση στην Ευρώπη βρίσκεται σε εξέλιξη, η ΕΕ συμβουλεύει τα κράτη μέλη -κυρίως εκείνα με υψηλό έλλειμμα- να περικόψουν μεν τις δημόσιες δαπάνες, όχι όμως στους τομείς που αποδίδουν μακροπρόθεσμα θετικά και διατηρήσιμα αναπτυξιακά αποτελέσματα, όπως η έρευνα, η τεχνολογία και η καινοτομία (European Commission 2011β).

Όσον αφορά την Ελλάδα, τα παραπάνω έχουν επηρεάσει σε κάποιο βαθμό τον πολιτικό λόγο, αφού το μη δεσμευτικό πλαίσιο της υπερεθνικής δραστηριότητας και η διατήρηση της έμφασης που αποδίδει η ΕΕ στην έρευνα και τεχνολογία στο πλαίσιο της αναπτυξιακής της στρατηγικής (European Commission 2010, European Commission 2011α) έχουν οδηγήσει στην έστω και διστακτική εισαγωγή των εν λόγω τομέων στο «κάντρο» της εγχώριας δημόσιας πολιτικής δραστηριότητας (π.χ. προεκλογικά προγράμματα κομμάτων και διακηρυκτική δέσμευση για την αύξηση της εθνικής χρηματοδότησης για Ε&Τ). Στην πράξη όμως, λίγα έχουν γίνει τόσο πριν, όσο και κατά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης για την απόδοση μεγαλύτερης σημασίας στην αντίστοιχη δημόσια πολιτική (Χρυσομαλλίδης 2012).

Ενδεικτική για αυτό είναι η διαρκής διάψευση και αναπροσαρμογή των στόχων που θέτει η πολιτική εξουσία και η αρμόδια διοίκηση για την εθνική χρηματοδότηση της έρευνας και τεχνολογίας. Αυτό αποτελεί φαινόμενο που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '00, όταν και τέθηκαν συναφείς στόχοι για πρώτη φορά, ως αποτέλεσμα της επίδρασης που είχαν οι εθελοντικού τύπου κοινοτικές πρωτοβουλίες (Στρατηγική της Λισαβόνας και αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Βαρκελώνης) στην εγχώρια πολιτική, και καταδεικνύει διαχρονικά το βαθμό, στον οποίο ο πολιτικός κόσμος δίνει πραγματικά σημασία στο συγκεκριμένο τομέα.

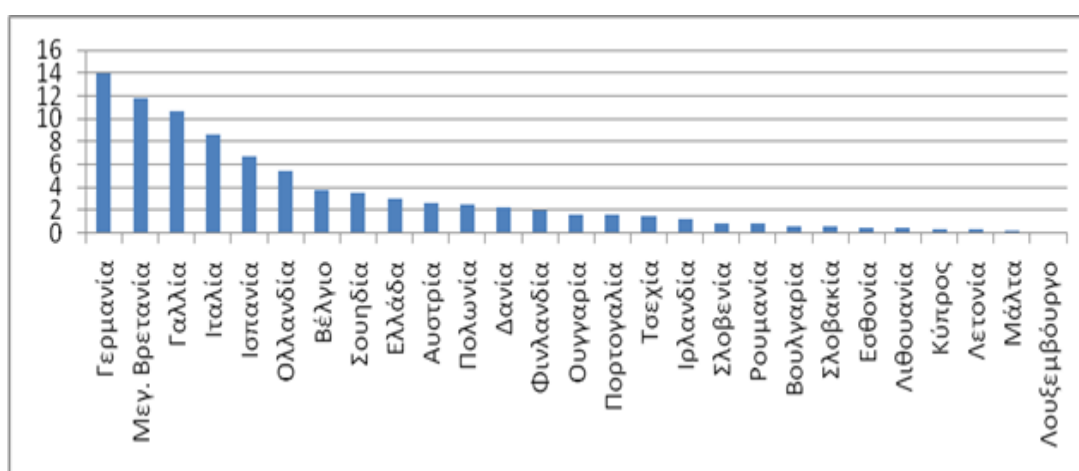
Κι αυτό, παρότι υπάρχουν παράγοντες, όπως το ερευνητικό δυναμικό της χώρας, που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν μια τέτοια επιλογή. Πιο συγκεκριμένα, οι Έλληνες ερευνητές συμμετέχουν μέχρι σήμερα με επιτυχία στις αντίστοιχες ανταγωνιστικές προκηρύξεις της ΕΕ (Μητσός 2007, European Commission 2011γ). Όπως φαίνεται μάλιστα στο διάγραμμα 1, οι Έλληνες ερευνητές λάμβαναν την περίοδο 1998-2002 κατά κεφαλή τα περισσότερα κοινοτικά κονδύλια από το 5ο Πρόγραμμα Πλαίσιο (Π.Π.5), ενώ η συμμετοχή τους στα Π.Π. (διάγραμμα 2) παραμένει μέχρι σήμερα σημαντικά υψηλότερη από το αντίστοιχο μερίδιο του πληθυσμού επί του συνολικού πληθυσμού της Ε.Ε.-27, αλλά και της ελληνικής ερευνητικής κοινότητας επί του συνόλου των Ευρωπαίων ερευνητών των κρατών μελών της Ε.Ε.-27.

Διάγραμμα 1: Απολαβές ανά ερευνητή από το Π.Π.5 (1998-2002)

Πηγή: Μητσός (2007)

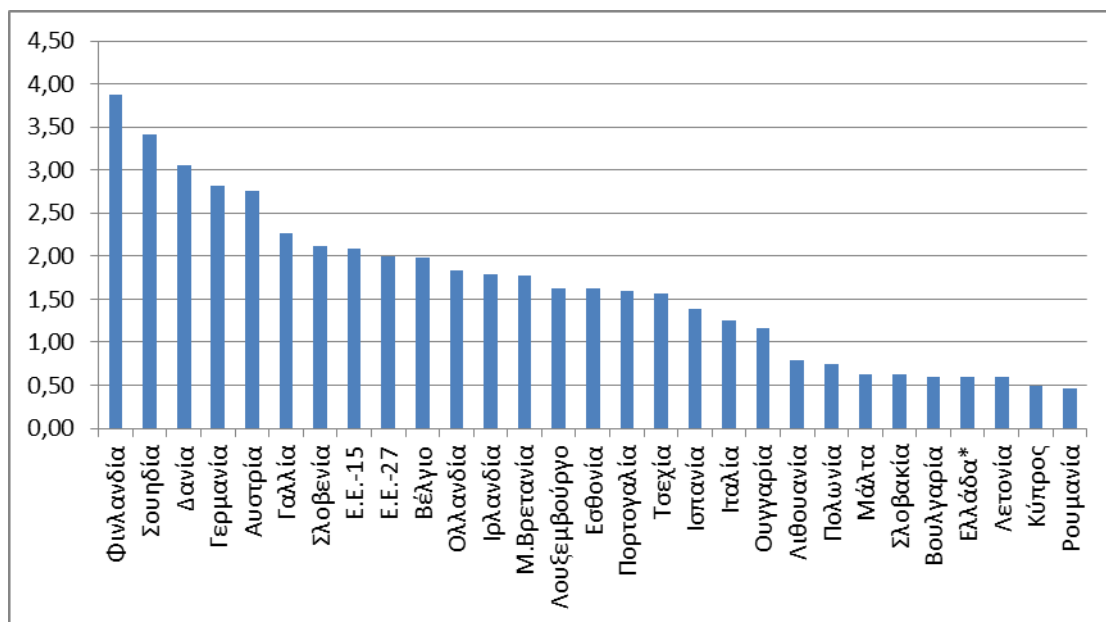
Διάγραμμα 2: Ποσοστά συμμετοχής στο ΠΠ6 ανά κράτος μέλος (% επί του συνόλου)

Πηγή: European Commission (2008)

Όμως την ίδια ώρα το ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αξιοποιείται από τον παραγωγικό τομέα της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη την περιορισμένη δραστηριότητα του τελευταίου για έρευνα και τεχνολογία. Συνολικά πάντως, η γενικότερη κατάσταση του ελληνικού συστήματος έρευνας και καινοτομίας μπορεί να εξηγήσει τη διατήρηση της υποβαθμισμένης σχετικής θέσης της ερευνητικής και τεχνολογικής πολιτικής, δεν δικαιολογεί όμως την απραξία που την διέπει σταθερά και την εξαιρετικά χαμηλή εθνική χρηματοδότηση (διάγραμμα 3), σε ένα πλαίσιο με έντονα αρνητικά ανατροφοδοτικά αποτελέσματα¹.

Διάγραμμα 3: Συνολική επένδυση για E&T, 2010 (% Α.Ε.Π.)

* για την Ελλάδα, διαθέσιμα στοιχεία 2007

Πηγή: Eurostat

Το παρόν κείμενο φιλοδοξεί να συμπληρώσει τις δημόσιες παρεμβάσεις που τονίζουν την ανάγκη αναβάθμισης της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας στην εγχώρια πολιτική και επιχειρηματική δραστηριότητα. Σκοπός μας είναι να «φωτίσουμε» με στοχευμένο τρόπο –κι ενδεικτικά- προβλήματα που είναι κρίσιμο να αντιμετωπισθούν, ώστε οι προτάσεις για έμφαση στους εν λόγω τομείς, στην προσπάθεια εξόδου από την

¹ Τα αρνητικά ανατροφοδοτικά αποτελέσματα μπορούν να συνδεθούν –μεταξύ άλλων- με το φαύλο κύκλο που προκαλεί η υποχρηματοδότηση της έρευνας και της τεχνολογίας στην Ελλάδα και η οποία έχει ως συνέπεια την παραγωγή μέτρων ερευνητικών αποτελεσμάτων ή αποτελεσμάτων με μικρή αναγνωρισιμότητα πέραν της επιστημονικής κοινότητας. Έτσι, εδραιώνεται η αντίληψη στο κοινωνικό σύνολο και τον πολιτικό κόσμο, ότι η έρευνα και τεχνολογία αποτελεί τομέα «πολυτελείας» που συνεισφέρει οριακά στην οικονομία και την παραγωγή. Αυτή η αλληλουχία οδηγεί εκ νέου σε χαμηλή εθνική χρηματοδότηση, παγιώνοντας ένα προβληματικό πλέγμα σχέσεων μεταξύ της ερευνητικής κοινότητας, του πολιτικού κόσμου και της κοινωνίας (Μαραβέγιας 2006).

οικονομική κρίση, να έχουν πρακτική αξία και νόημα και να μην είναι κενές περιεχομένου. Κάτι τέτοιο εξάλλου είναι κρίσιμο στην τρέχουσα συγκυρία, καθώς η διάθεση των δημόσιων πόρων πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή, αλλά και φειδώ. Με άλλα λόγια, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε αν οι εγχώριες συνθήκες στο χώρο της έρευνας και της τεχνολογίας ευνοούν την απόδοση έμφασης στην αντίστοιχη δημόσια πολιτική.

Επίσης, είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε, ότι σε αυτό το κείμενο δεν εξαντλούμε –λόγω σκοπού και έκτασης– την ανάλυση του εθνικού συστήματος έρευνας και των προβλημάτων του, ούτε καταγράφουμε πλήρως προτάσεις πολιτικής. Το ενδιαφέρον μας θα εστιαστεί *πρώτον* σε ορισμένες συνθήκες, οι οποίες χαρακτηρίζουν (ενίοτε) την ερευνητική δραστηριότητα στην Ελλάδα –χρησιμοποιώντας ενδεικτικά παραδείγματα και αναφορές και παραθέτοντας αντίστοιχα προτάσεις για συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής– και *δεύτερον* αν είναι δυνατό να αποδώσουν *a priori* οι δράσεις έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας και η διάθεση περισσότερων συναφών κονδυλίων, στο υπάρχον πλαίσιο.

Για την παρουσίαση των επιχειρημάτων που θα ακολουθήσουν, θα στηριχτούμε σε φαινόμενα που αφορούν την ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα που αποτελεί τον κύριο παραγωγό γνώσης στη χώρα, αλλά και στις ευθύνες της αρμόδιας δημόσιας διοίκησης. Αντίθετα, δεν θα γίνει αναφορά στο ρόλο του επιχειρηματικού κόσμου, διότι η δραστηριότητά του είναι ούτως ή άλλως σχετικά μικρή, ενώ πλήθος μελετών έχουν καταδείξει τις συναφείς δομικές αδυναμίες του, εξηγώντας το χαμηλό ενδιαφέρον για τις δράσεις έρευνας και τεχνολογίας (Ιωαννίδης 2008, Παπαγιαννάκης 2008, Τσακανίκας 2008, Γιαννίσης κ.α. 2009).

Καταρχάς, για να είναι σε θέση η ερευνητική κοινότητα να επιτυγχάνει υψηλό επίπεδο ποιότητας στη δραστηριότητά της, είναι απαραίτητο ο ερευνητής και η ερευνήτρια² να είναι απερίσπαστοι στο έργο τους. Αυτό σημαίνει την τακτοποίηση κρίσιμων ζητημάτων που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων (π.χ. καλλιεργώντας και κάνοντας πιο προσιτή την «εικόνα» του ερευνητή στην ελληνική κοινωνία ευρύτερα, κατοχύρωση και αυτόνομη αξιοποίηση της επαγγελματικής ιδιότητας του ερευνητή στην αγορά εργασίας³, διάθεση του απαραίτητου εξοπλισμού κ.λπ.), δυνητικά ακολουθώντας με ουσιαστικό, κι όχι τυπικό, τρόπο μια σχετική δεοντολογία. Με αυτό τον τρόπο θα διευκολυνθεί η βελτίωση του

² Εδώ χρησιμοποιούμε τον όρο «ερευνητής» διασταλτικά, περιγράφοντας μια ευρύτερη επαγγελματική δραστηριότητα, κι όχι μόνο την ιδιότητα που προκύπτει από τις αντίστοιχες θέσεις στα δημόσια ερευνητικά κέντρα.

³ Κάτι τέτοιο δεν συνεπάγεται, ότι οι σχετικές θέσεις εργασίας θα πρέπει να ακολουθούν τη λογική της μόνιμης εξασφάλισης, της επαγγελματικής αποκατάστασης και του εφησυχασμού. Εξάλλου, το ζητούμενο δεν είναι οι ερευνητές να καταστούν «δημόσιοι υπάλληλοι», αλλά να αποτελέσουν πραγματικά μια διακριτή επαγγελματική κατηγορία, διότι μέχρι σήμερα ο ρόλος του ερευνητή δεν έχει εμπεδωθεί και χρησιμοποιηθεί –παρά μόνο οριακά– στην εθνική παραγωγή και την παροχή υπηρεσιών. Από την άλλη, στις περιπτώσεις των Ερευνητών των δημόσιων ερευνητικών κέντρων, είναι κρίσιμη η πρόβλεψη ύπαρξης απτών κινήτρων, ώστε να αποτρέπεται η «καθίζηση» του ενδιαφέροντός τους και ο «μαρασμός» του δυναμικού τους, φαινόμενο που σημειώνεται σήμερα – σε ορισμένες περιπτώσεις– λόγω του τρόπου οργάνωσης του εθνικού συστήματος έρευνας.

πλαίσιου δραστηριότητας για τους Έλληνες ερευνητές και η πλήρης συγκέντρωση και απόδοσή τους στους τομείς εξειδίκευσής τους.

Όσον αφορά τη λειτουργία των βασικότερων παραγωγών έρευνας και τεχνολογίας στη χώρα, των ΑΕΙ, παρατηρείται συχνά η κάλυψη άλλων αναγκών των ιδρυμάτων (κυρίως πληρωμή μισθοδοσίας έκτακτου διοικητικού προσωπικού, άσχετου με την πραγματοποίηση οποιασδήποτε έρευνας) μέσα από ερευνητικά προγράμματα, ενώ γενικότερα δεν είναι σπάνια η πρακτική της ενσωμάτωσης ατόμων ξένων προς την ερευνητική ομάδα ενός έργου, κατόπιν υπόδειξης, λόγω πολιτικών ή άλλων διασυνδέσεων. Με αυτό τον τρόπο, σημειώνονται στρεβλώσεις στην ερευνητική δραστηριότητα και στη λειτουργία των ΑΕΙ που δεν είναι σίγουρο, ότι μπορούν να αντιμετωπισθούν από μια ενδεχόμενη ενίσχυση της αυτονομίας των ιδρυμάτων. Φαινόμενο που φθείρει ουσιαστικά τη διενεργούμενη έρευνα στη χώρα προκύπτει κι από το ότι μερίδα της ακαδημαϊκής κοινότητας την αντιμετωπίζει ως πάρεργο κι όχι ως μια από τις βασικές της λειτουργίες.

Από την άλλη, πολλές από τις αστοχίες και τις στρεβλώσεις του συστήματος έρευνας στην Ελλάδα συνδέονται άμεσα (οφείλονται, αλλά και διαιωνίζονται) με την ουσιαστική ανυπαρξία δημόσιας πολιτικής για την έρευνα και την τεχνολογία. Η αρμόδια υπηρεσία, η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ), δεν συμβάλλει στην ωρίμανση και την οργάνωση του εθνικού ερευνητικού συστήματος, αφού εξακολουθεί ουσιαστικά μέχρι σήμερα να μην διαθέτει πρόγραμμα και στρατηγική για την υλοποίηση μιας συγκροτημένης ερευνητικής πολιτικής, ενώ αδυνατεί να διευκολύνει την ενοποίηση του ερευνητικού χώρου.

Η ανυπαρξία πολιτικής και στόχων προκαλείται από τη χαμηλή θέση που καταλαμβάνει η έρευνα και τεχνολογία ως τομέας δημόσιας πολιτικής στην εγχώρια πολιτική ημερήσια διάταξη και από το διαρκές φαινόμενο της «πελαγοδρόμησης» και εξάντλησης του δυναμικού της αρμόδιας δημόσιας διοίκησης με καθημερινά, διαδικαστικά ζητήματα, τα οποία θα έπρεπε να είναι λυμένα ή να μπορούν να λυθούν με σχετικά απλό τρόπο. Η αναποτελεσματικότητα και η μη λειτουργική οργάνωση των διοικητικών διαδικασιών, η γραφειοκρατική προσκόλληση στο τι γινόταν στο παρελθόν (πολλές φορές ανεξάρτητα από το αν αυτό ήταν σωστό ή όχι), καθώς και το δυσκίνητο σύστημα ελέγχου και λογοδοσίας που αποτελούν εγγενή στοιχεία της δημόσιας διοίκησης στην Ελλάδα (Doukidis and Smithson 1995), κάμπτουν εξάλλου την όποια δυναμική μεταβολής και βελτίωσης του συστήματος, στην περίπτωση που η πολιτική ηγεσία δείξει τελικά ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στο χώρο της έρευνας.

Ένα ακόμα αποτέλεσμα της δυσανάλογα σημαντικής ενασχόλησης των υπηρεσιών με την τρέχουσα διαχείριση των εκκρεμών θεμάτων είναι, ότι όταν έρθει η ώρα του σχεδιασμού της πολιτικής (π.χ. ενόψει της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020), η αρμόδια διοίκηση αδυνατεί να συγκροτήσει ή να συμβάλλει θετικά με την εμπειρία της σε μια στρατηγική, με συνέπεια να καταφεύγει σε μη θεσμικές λύσεις, κυριολεκτικά την τελευταία στιγμή (π.χ. ανάθεση μελετών), με αρνητικές συνέπειες ως προς την ποιότητα και την

προστιθέμενη αξία του τελικού αποτελέσματος. Τα ζητήματα αυτά επίσης δεν είναι ξένα με φαινόμενα και χαρακτηριστικά που συναντώνται γενικότερα στη δημόσια δραστηριότητα (Featherstone and Papadimitriou 2008) και για αυτό έχουν αξία στην ευρύτερη μελέτη της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα.

Πέρα της ανυπαρξίας μιας συνεχούς εθνικής στρατηγικής και πολιτικής, η ουσιαστική αστοχία της δημόσιας δραστηριότητας αποτυπώνεται και στην πολυδιάσπαση του δημόσιου ερευνητικού ιστού, καθώς ενίοτε τα δημόσια ερευνητικά ινστιτούτα που υπάρχουν σε διάφορα υπουργεία χρησιμοποιούνται όχι για την υλοποίηση αξιόλογου ερευνητικού έργου, αλλά για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων, συμφερόντων κ.λπ. Το αποτέλεσμα είναι η υλοποιούμενη ερευνητική δραστηριότητα να είναι συχνά πρόχειρη και να παραπέμπει περισσότερο σε «δουλειά διεκπεραίωσης» και λιγότερο σε εμπνευσμένο ή/και χρήσιμο ερευνητικό έργο. Όμως, ακόμη και αν μέσα στις επικρατούσες ανορθολογικές συνθήκες παραχθεί αξιόλογο ερευνητικό αποτέλεσμα, αυτό παραμένει συνήθως αχρησιμοποίητο, λόγω της έλλειψης κουλτούρας αξιοποίησης ερευνητικών έργων και μελετών στη χάραξη πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων.

Επιπλέον, η έλλειψη εθνικών ανταγωνιστικών ερευνητικών προγραμμάτων που θα χαρακτηρίζονται από συνέχεια και θα αποσκοπούν στην παραγωγή άριστων ερευνητικών αποτελεσμάτων, ενδεχομένως στοχευμένων και αξιοποιήσιμων από τον παραγωγικό κόσμο, καθώς και η συνήθης πρακτική της κατανομής κονδυλίων με τρόπο που να μην υπάρχουν «παραπονούμενοι», δεν συμβάλλουν στην ουσιαστική ερευνητική δημιουργία και σίγουρα δεν προωθούν τη συνεργασία μεταξύ ερευνητικού, επιχειρηματικού, αλλά και πολιτικού κόσμου.

Στη βάση της ανάλυσης που προηγήθηκε, παραθέτουμε ορισμένες προτάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών, στις οποίες διενεργείται η ερευνητική δραστηριότητα στην Ελλάδα. Καταρχάς είναι αναγκαίο να ρυθμιστεί η διοικητική λειτουργία των ΑΕΙ με τρόπο που να συνάδει με τη συμβατική και ορθολογική διοίκηση ενός οργανισμού και με ανθρώπινο δυναμικό που θα καλύπτει τις λειτουργίες και το οργανόγραμμα, χωρίς τη χρησιμοποίηση «πλάγιων» τρόπων. Η μεθόδευση της διαθεσιμότητας των διοικητικών υπαλλήλων των ΑΕΙ δεν είναι καθόλου βέβαιο, ότι θα συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση, ενώ δεν αντιμετωπίζει –αντίθετα καθιστά πιο πιθανό– το φαινόμενο της πληρωμής της μισθοδοσίας της συγκεκριμένης κατηγορίας προσωπικού από ερευνητικά έργα.

Με δεδομένη την ακαδημαϊκή αυτοτέλεια των ιδρυμάτων, είναι απαραίτητο πλέον η ερευνητική δραστηριότητα των μελών ΕΠ-ΔΕΠ να μην αποτελεί πάρεργο για τους ίδιους. Σχετικοί κανόνες διέπουν ήδη τη λειτουργία των ΑΕΙ, όμως πρακτικά δεν εφαρμόζονται, γεγονός που συμβάλλει στη χαλάρωση και την απαξίωση του συστήματος, αλλά και στην πτώση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών εκπαίδευσης και έρευνας. Για αυτό, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ενδεικτικά τη θέσπιση περιορισμών ή ακόμα και του «ασυμβίβαστου» στην πέρα των ΑΕΙ απασχόληση των ακαδημαϊκών, παράλληλα με κίνητρα που θα προωθούν έμμεσα την παραγωγή έρευνας και θα ενισχύουν την αναγνώριση και την ανταμοιβή της προσφοράς τους. Έτσι, θα είναι εφικτός και ο μετριασμός του υπερ-

συγκεντρωτικού χαρακτήρα που παρατηρείται στη δημόσια δραστηριότητα των ακαδημαϊκών και ο οποίος ευνοεί τους «insiders» του αντίστοιχου συστήματος.

Ο εμπλουτισμός του υπολογισμού της θεσμικής χρηματοδότησης των ΑΕΙ και των ερευνητικών κέντρων, λαμβάνοντας υπόψη την πρόσφατη δραστηριότητα των ιδρυμάτων (ως «δείγμα γραφής τους») και τη δυναμική τους για το μέλλον μπορεί να συμπληρώσει τα παραπάνω. Με αυτό τον τρόπο θα αποφευχθεί δυνητικά η διαιώνιση ακαμψιών και αστοχιών του παρελθόντος και παράλληλα θα αναθερμανθεί το ενδιαφέρον για τη διεξαγωγή ερευνητικής δραστηριότητας⁴.

Όσον αφορά την προσπάθεια αναπροσανατολισμού της αναπτυξιακής κατεύθυνσης της χώρας, είναι απαραίτητη η ενοποίηση του ερευνητικού χώρου και η τεκμηριωμένη ανασυγκρότηση των συστατικών μερών του, όχι όμως μονοδιάστατα για τη μείωση των δημόσιων δαπανών και των φορέων του Δημοσίου. Για αυτό, η θεσμική και ουσιαστική σύγκλιση της δραστηριότητας και λειτουργίας των ΑΕΙ και των δημόσιων ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων είναι κρίσιμη⁵, παραμένοντας μέχρι στιγμής ζητούμενο και στόχος που δεν έχει επιτευχθεί.

Προς αυτό το σκοπό θα συμβάλλει εξάλλου η ύπαρξη ενός σταθερού και συνεχούς εθνικού προγράμματος προκηρύξεων στη βάση της αριστείας και της πραγματικής παραγωγής έρευνας. Και καθώς είναι δύσκολο η χώρα να είναι πετυχημένη και ανταγωνιστική σε όλους τους τομείς, είναι χρήσιμο να συγκροτηθεί μια στρατηγική στοχευμένη σε τομείς, όπου υπάρχει συγκριτικό πλεονέκτημα, ιστορικό, παραγωγικό ή άλλο (π.χ. ανθρωπιστικές επιστήμες, ποιοτικός πρωτογενής τομέας, τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας, τεχνολογία laser κ.ο.κ.)⁶.

⁴ Φυσικά, με αυτό τον τρόπο δεν εξασφαλίζεται η ποιότητα του παραγόμενου ερευνητικού έργου, παρά μόνο η ποσότητα, η οποία πάντως είναι ήδη σχετικά υψηλή (οι Έλληνες ερευνητές παράγουν μεγάλο αριθμό δημοσιεύσεων, όμως η ποιότητα είναι αμφίβολη, εν μέρει λόγω της κατά κανόνα μικρής επίδρασής τους στη διεθνή επιστημονική κοινότητα). Παρόλα αυτά, μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν πράγματι ριζοσπαστική για το εγχώριο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπόψη τη συζήτηση που γίνεται και διεθνώς σχετικά με τα κριτήρια ποιότητας της ερευνητικής παραγωγής και του ακαδημαϊκού έργου (π.χ. δείκτες ετεροαναφορών) και την προσπάθεια αυτά να καταστούν όσο το δυνατό πιο αντικειμενικά, η νέα πρακτική χρηματοδότησης - ενδεχομένως αφού πρώτα εμπεδωθεί - θα μπορούσε να συμπεριλάβει και ποιοτικά χαρακτηριστικά.

⁵ Όπως είχε αναφέρει χαρακτηριστικά ο πρώην Γενικός Γραμματέας Ε&Τ, Καθηγητής Αχ. Μητσός, η ΓΓΕΤ δεν πρέπει να αποτελεί Γενική Γραμματεία των ερευνητικών κέντρων που εποπτεύει, αλλά ΓΓ του συνόλου της έρευνας που παράγεται στην Ελλάδα.

⁶ Οι εν λόγω αποφάσεις δεν πρέπει να οδηγούν σε αποκλεισμό των υπόλοιπων επιστημονικών περιοχών, αφού από μια τέτοια πρωτοβουλία ελλοχεύει ο κίνδυνος του μαρασμού ολόκληρων επιστημονικών χώρων που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν μελλοντικά στην ερευνητική πρωτοπορία (και μακροπρόθεσμα σε οικονομικούς όρους).

Πέρα των ζητημάτων που θίχτηκαν παραπάνω και των σχετικών προτάσεων, η καλλιέργεια ή η βελτίωση του περιβάλλοντος που θα ευνοεί την καινοτομία⁷ είναι επίσης αναγκαία για την πραγματική ενίσχυση των δραστηριοτήτων έρευνας και τεχνολογίας στον ιδιωτικό τομέα. Καθώς έχουν ήδη υπάρξει σχετικές προτάσεις και προσπάθειες στο παρελθόν χωρίς ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα (π.χ. για τη μεταβολή των πιο παραδοσιακών κλάδων της παραγωγής σε χρήστες νέων τεχνολογιών, την τόνωση της συνεργασίας των επιχειρήσεων με τις ερευνητικές ομάδες, την ενίσχυση των καινοτόμων μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την προώθηση της αναβάθμισης του γνωστικού επιπέδου των επιχειρήσεων), προτείνουμε να μην επιδιώκεται πλέον η εξέλιξη της υφιστάμενης παραγωγικής διάρθρωσης, αλλά να προωθηθεί και να ενισχυθεί στοχευμένα ένα είδος επιχειρηματικότητας που θα έχει ως επίκεντρο το επιστημονικό προσωπικό της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα και λαμβάνοντας υπόψη, ότι το ελληνικό σύστημα παραγωγής καινοτομιών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ερευνητική δραστηριότητα που πραγματοποιείται στα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα, αξίζει να δοθεί έμφαση -ενδεικτικά στο πλαίσιο της νέας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής και του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ- στο συνδυασμό της ενίσχυσης της άριστης έρευνας που διεξάγεται στους δημόσιους φορείς έρευνας με την προώθηση της νέας επιχειρηματικότητας από ερευνητές, δυνάμει ως συνέπεια μέρους των ερευνητικών τους αποτελεσμάτων. Παράλληλα θα είναι δυνατή η αξιοποίηση του καταρτισμένου νέου ανθρώπινου δυναμικού, αποφεύγοντας τον κίνδυνο, το προσωπικό αυτό να μείνει ανενεργό μέσα στις συνθήκες της κρίσης, με μοναδική διέξοδο τη φυγή στο εξωτερικό⁸.

Ανακεφαλαιώνοντας, επανερχόμαστε στα αρχικά ερωτήματα που θέσαμε στο παρόν κείμενο· αξίζει η μεγαλύτερη εθνική επένδυση στον τομέα έρευνας και τεχνολογίας; Αποτελεί η συγκεκριμένη δραστηριότητα μια πιθανή προοπτική που μπορεί να δώσει λύσεις στην τρέχουσα κρίσιμη περίοδο και συγκυρία για την Ελλάδα; Ο διεθνής καταμερισμός εργασίας και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα στην κατοχή γνώσης δεν ευνοούν καταρχάς τη χώρα, αλλά αυτό δεν θα πρέπει να οδηγεί αξιωματικά σε αρνητικά συμπεράσματα⁹.

⁷ Μέτρα για τη βελτίωση των προοπτικών στην αγορά, την αύξηση της αναμενόμενης απόδοσης του κεφαλαίου, τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε εξωτερική χρηματοδότηση και το επίπεδο φορολόγησης.

⁸ Ο κίνδυνος αυτός μπορεί επίσης να αντιμετωπιστεί με την παράλληλη διεύρυνση του χώρου παροχής υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης και έρευνας στο εσωτερικό της χώρας, αν και μια τέτοια εξέλιξη δεν κρίνεται πιθανή, καθώς έχει σοβαρές συνταγματικές προεκτάσεις και έχει προκαλέσει κατά το παρελθόν έντονη αντιπαράθεση στον πολιτικό και ακαδημαϊκό χώρο.

⁹ Εξάλλου όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο πρώην Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας, Καθηγητής Φ. Καφάτος, το ανθρώπινο ταλέντο και η ικανότητα είναι ένα αγαθό κατεχορήν ισομερώς κατανομημένο ανά τον κόσμο. Αυτό που σχετικοποιεί τη συγκεκριμένη θέση, εισάγοντας μια μεροληψία, είναι το ζήτημα των υποδομών-συνθηκών και της διάθεσης ευκαιριών. Όμως και πάλι στις σύγχρονες, δυτικού τύπου οικονομίες, οι υπάρχουσες διαφορές δεν μπορούν να αποκλείσουν τη

Συνολικά λοιπόν, η έρευνα και τεχνολογία θα μπορούσε να αποτελεί μια υποσχόμενη δραστηριότητα, κυρίως λόγω της ύπαρξης ικανού ανθρώπινου δυναμικού, ενώ ιδανικά μια μεγαλύτερη έμφαση και αποφασιστικότητα από πλευράς των κυβερνήσεων υπέρ των αντίστοιχων δημόσιων πολιτικών θα συνέβαλε στην επίτευξη των οριζόμενων στόχων. Όμως για να είναι ρεαλιστική μια τέτοια προοπτική, υπάρχουν ζητήματα που πρέπει να επιλυθούν και στρεβλώσεις που είναι απαραίτητο να αντιμετωπισθούν, και συνεπώς τα αναγκαία μέτρα δημόσιας πολιτικής ξεπερνούν τη μονοδιάστατη αύξηση της εθνικής χρηματοδότησης, η οποία πάντως υστερεί σημαντικά.

Ενδεχομένως, τα στοιχεία και οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν να μην αποτελούν απόλυτα προαπαιτούμενα για την αύξηση της χρηματοδότησης της έρευνας και της τεχνολογίας και την αναβάθμιση της αντίστοιχης δημόσιας πολιτικής. Όμως τελικά, η έρευνα και η τεχνολογία δεν πρέπει να αποτελεί πανάκεια για κάθε αναπτυξιακή στρατηγική και για την αυτόματη αντιμετώπιση της ύφεσης, ιδίως όταν οι υφιστάμενες συνθήκες δεν είναι κατάλληλες για την αποδοτική εφαρμογή -ακόμη και- μιας αναβαθμισμένης πολιτικής. Με άλλα λόγια, η έρευνα, η τεχνολογία και η καινοτομία, ως τομείς δημόσιας ή ιδιωτικής δραστηριότητας θα μπορέσουν όχι *a priori*, αλλά υπό προϋποθέσεις και κατόπιν διορθωτικών, δομικών παρεμβάσεων, να επιτελέσουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή να συμβάλλουν –στο βαθμό που τους αναλογεί- στην οικονομική ανάπτυξη και την έξοδο από την κρίση.

Βιβλιογραφία

- Aghion, P., and Howitt P. (1992). "A Model of Growth Through Creative Destruction", *Econometrica*, vol. 60, p.p. 323-351.
- Chrysomallidis, C. (2010). *The Application of the Knowledge-Based Model of Growth in Greece. The Case of Inefficient National Research Policy*. Saarbruecken: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Γιαννίτσης, Τ. & Σ. Ζωγραφάκης & Ι. Καστέλλη & Δ. Μαυρή (2009). *Ανταγωνιστικότητα και Τεχνολογία στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Doukidis, G. & S. Smithson (1995). *Information Systems in the National Context. The Case of Greece*. Aldershot: Avebury.
- European Commission (2008). *FP6 Final Review: Subscription, Implementation, Participation*, Brussels: European Commission, Research Directorate-General, Directorate A – Inter Institutional and Legal Matters – Framework Programme.
- European Commission (2010), *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. COM(2010) 2020 final, Brussels: EC.
- European Commission (2011α), *A Budget for Europe 2020*. COM(2011) 500 final Part I, Brussels: EC.
- European Commission (2011β), *Annual Growth Survey. Advancing the EU's Comprehensive Response to the Crisis*. COM(2011) 11 final, Brussels: EC.
- European Commission (2011γ), *Horizon 2020: Greece. Country Profile and Featured Projects*, http://ec.europa.eu/research/horizon2020/pdf/country-profiles/greece/country_profile_and_featured_projects.pdf#view=fit&pagemode=none
- Featherstone, K. & D. Papadimitriou (2008). *The Limits of Europeanization. Reform Capacity and Policy Conflict in Greece*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Grossman, I. & E. Helpman (1991). *Innovation and Growth in Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Guellec, D., and van Pottelsberg de la Potterie B. (2001). "R&D and productivity growth: panel data analysis of 16 OECD countries", *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, 2001/03.
- Ιωαννίδης, Σ. (2008). "Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα: Τέσσερα σταθερά προβλήματα", σε Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Σε Αναζήτηση Ελληνικού Μοντέλου Ανάπτυξης*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 140-155.
- Κατσίκας, Δ., και Ανδρέου Γ. (2012). "Έρευνα & τεχνολογία και οικονομική ανάπτυξη. Η διεθνής εμπειρία", σε Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Έξοδος από την Κρίση. Η Συμβολή της Έρευνας & Τεχνολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 37-80.

Μαραβέγιας, Ν. (2006). “Η επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα: προβλήματα και προοπτικές”, σε Γ. Δονάτος & Τ. Γιαννίσης & Π. Καζάκος & Α. Μπρεδήμας, (επιμ.), *Μεταρρύθμιση στην Ανώτατη Εκπαίδευση*, Αθήνα: Σάκκουλας, σελ. 67-75.

Μητσός, Α. (2007). “Η ερευνητική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, σε Ν. Μαραβέγιας, και Μ. Τσινιζέλης (επιμ.), *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και Πολιτικές. 50 Χρόνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 699-754.

OECD (2003). *The Sources of Economic Growth in OECD Countries*. Paris: OECD.

Παπαγιαννάκης, Λ. (2008). “Διεθνής ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματική δυναμική στην Ελλάδα”, σε Τ. Γιαννίσης (επιμ.), *Σε Αναζήτηση Ελληνικού Μοντέλου Ανάπτυξης*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 107-123.

Romer, P. (1990). “Endogenous Technological Change”, *Journal of Political Economy*, vol. 98, p.p. 71-102.

Τσακανίκας, Α. (2008). “Έλλειμμα Καινοτομίας και Παραγωγική Ακαμψία”, *Βήμα Ιδεών*, Σεπτέμβριος 2008.

Χρυσομαλλίδης, Χ. (2012). “Έρευνα & τεχνολογία στην Ελλάδα”, σε Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Έξοδος από την Κρίση. Η Συμβολή της Έρευνας & Τεχνολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 81-146.

Το Παρατηρητήριο της Κρίσης

Στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, της σημαντικότερης στην μεταπολεμική της ιστορία, αλλά και της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, η ανάγκη δημιουργίας μιας πρωτοβουλίας για την σοβαρή και τεκμηριωμένη καταγραφή, μελέτη και ανάλυση τόσο της ελληνικής, όσο και της ευρύτερης ευρωπαϊκής κρίσης καθίσταται επιτακτική.

Την ανάγκη αυτή φιλοδοξεί να ικανοποιήσει το Παρατηρητήριο για την Κρίση. Το Παρατηρητήριο για την Κρίση είναι μια πρωτοβουλία του Ελληνικού Ιδρύματος για την Ευρωπαϊκή και Εξωτερική Πολιτική (ΕΛΙΑΜΕΠ) και λειτουργεί με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος.

Βασικός στόχος του Παρατηρητηρίου είναι να καταστεί κεντρικός κόμβος ενημέρωσης, έρευνας και διαλόγου για την ελληνική και την ευρωπαϊκή κρίση. Γνώμονας του είναι η σοβαρή και νηφάλια παρουσίαση έρευνας, παρεμβάσεων και πληροφοριών στην βάση τεκμηριωμένων επιχειρημάτων και στοιχείων, φιλοδοξώντας να συμβάλλει στην σταδιακή αναβάθμιση του επιπέδου του δημόσιου διαλόγου γύρω από την κρίση. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, το Παρατηρητήριο για την Κρίση οργανώνει την δράση στην βάση τριών βασικών πυλώνων:

- Την παροχή εκπαιδευτικού υλικού με στόχο την αναβάθμιση της ικανότητας του μέσου πολίτη, ο οποίος δεν διαθέτει ειδικές οικονομικές γνώσεις, να κατανοήσει βασικές πτυχές της κρίσης.
- Την παροχή σοβαρής, τεκμηριωμένης και κατά το δυνατό, ευρείας, όσον αφορά την θεματολογία αλλά και τις διαφορετικές πολιτικές προσεγγίσεις, πληροφόρησης για την κρίση.
- Την παρέμβαση στον δημόσιο διάλογο, τόσο μέσω της δημιουργίας ενός βήματος για την ελεύθερη διατύπωση διαφορετικών γνώμων και προτάσεων πολιτικής, όσο και με την παραγωγή και διάθεση στην δημόσια σφαίρα νέας, πρωτογενούς έρευνας γύρω από την κρίση.

Η ομάδα του Παρατηρητηρίου για την Κρίση είναι η εξής:

Υπεύθυνος του Παρατηρητηρίου

- Δημήτρης Κατσίκας, Λέκτορας υ.δ., Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών [Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική Οικονομία]

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής

- Κυριάκος Φιλίνης, Διδάκτορας Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών [Πολιτική Οικονομία]

Βοηθός Ερευνητής

- Κωνσταντίνος Βρεττός, Υπ. Διδάκτορας Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών [Οικονομικά]

Επιστημονικοί Συνεργάτες

- Μαριάνθη Αναστασάτου, Οικονομολόγος, Επιστημονική Συνεργάτιδα, Συμβούλιο Οικονομικών Εμπειρογνομόνων [Μακροοικονομικά, Οικονομική Μεγέθυνση, Ανταγωνισμός, Διεθνές Εμπόριο]
- Νίκος Χρυσολωράς, Δημοσιογράφος, Ανταποκριτής στα Ευρωπαϊκά Όργανα, Βρυξέλλες

Ειδικός Σύμβουλος

- Νίκος Κουτσιαράς, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, [Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, Απασχόληση και Πολιτική αγοράς εργασίας, Κοινωνική Πολιτική, ΟΝΕ και Μακροοικονομική Πολιτική]

Η έρευνα και τεχνολογία στην Ελλάδα, ως εργαλείο εξόδου από την κρίση:
Θέση ουσίας ή κενού περιεχομένου;
Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης, Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης &
Δημόσιας Διοίκησης)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΛΙΑΜΕΠ **ΕΛΙΑΜΕΠ**

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

Λεωφ. Βασιλ. Σοφίας 49, 10676 Αθήνα | Τηλ. +30 210 7257 110 | Fax +30 210 7257 114 | E-mail eliamep@eliamep.gr